

Scientific Light

VOL 1, No 23 (2018)

Scientific Light (Wrocław, Poland)

ISSN 0548-7110

The journal is registered and published in Poland.

The journal publishes scientific studies,
reports and reports about achievements in different scientific fields.

Journal is published in English, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.

Frequency: 12 issues per year.

Format - A4

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal.

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal.

Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Zbigniew Urbański

Managing editor: Feliks Mróz

Julian Wilczyński — Uniwersytet Warszawski

Krzysztof Leśniak — Politechnika Warszawska

Antoni Kujawa — Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Stanisław Walczak — Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki

Eugeniusz Kwiatkowski — Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Marcin Sawicki — Uniwersytet Wrocławski

Janusz Olszewski — Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Karol Marek — Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Witold Stankiewicz — Uniwersytet Opolski

Jan Paluch — Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Jerzy Cieślík — Uniwersytet Gdański

Artur Zalewski — Uniwersytet Śląski w Katowicach

Andrzej Skrzypczak — Uniwersytet Łódzki

«Scientific Light»

Editorial board address: Ul. Sw, Elżbiety 4, 50-111 Wrocław

E-mail: info@slg-journal.com

Web: www.slg-journal.com

CONTENT

HISTORICAL SCIENCES

<i>Bayramov A., Mamedov M., Musaeva Sh., Nabiyeva E.</i> AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND NATIONAL-CULTURAL REVIVAL	3	<i>Kyazimov A., Gasimova S., Abdullayeva S., Mamedova Sh.</i> EDUCATIONAL POLICY IN THE AZERBAIJANI DEMOCRATIC REPUBLIC	6
---	---	---	---

JURISPRUDENCE

<i>Shaov I., Petrusenko A.</i> EVOLUTION AND THE NEW WAYS OF CONDUCTING "INFORMATION WARS" IN THE 21ST CENTURY	9
---	---

MEDICAL SCIENCES

<i>Babaxanova A., Yusupbaev R., Dauletova M., Yarkulova M.</i> FEATURES OF THE HEMOSTASIS SYSTEM IN PREGNANT WOMEN	12
--	----

PEDAGOGICAL SCIENCES

<i>Sergeeva A.</i> SPECIFICITY OF DESIGN ACTIVITY OF FIRST- YEAR STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING PEDAGOGICAL DISCIPLINES	15
---	----

POLITICAL SCIENCES

<i>Sych O. M.</i> REVOLUTIONARY COMPONENT OF THE MODERNISTIC HISTORY OF NATIONALISM.....	17
---	----

HISTORICAL SCIENCES

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА И НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ ВОЗРОЖДЕНИЕ

Байрамов А. М.

*Кандидат философских наук,
профессор Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа*

Мамедов М. А.

*Старший преподаватель
Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа*

Мусаева Ш. Х.

Преподаватель Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

Набиева Эсмירה Ислам

Преподаватель Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND NATIONAL-CULTURAL REVIVAL

Bayramov A.,

Candidate of Philosophy, Professor of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Mamedov M.,

Senior Lecturer of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Musaeva Sh.,

Lecturer of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Nabiyeva E.

Lecturer of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Аннотация:

27 мая члены мусульманской фракции Закавказского сейма на своём заседании приняли решение провозгласить независимость Азербайджана, объявив себя Временным Национальным советом Азербайджана. Тем самым была заложена основа для будущей парламентской республики. На этом собрании были избраны президиум и председатель Национального совета Азербайджана, которым стал Мамед Эмин Расулзаде.

Abstract:

On May 27, members of the Muslim faction of the Transcaucasian Sejm at their meeting decided to declare the independence of Azerbaijan, declaring themselves the Interim National Council of Azerbaijan. Thus, the foundation was laid for the future parliamentary republic. At this meeting, the presidium and chairman of the National Council of Azerbaijan were elected, which was Mamed Emin Rasulzade.

Ключевые слова: демократия, революция, федерация, правительство, парламент, телеграмма

Keywords: democracy, revolution, federation, government, parliament, telegram

Национальная демократия Азербайджана после Февральской революции боролась за национальную автономию в составе России на федеративно - демократической основе. Дальнейшее развитие политических процессов показало, что демократическая и федеративная русская идея, на которую они надеялись, была не чем иным, как иллюзией. После массовых убийств, совершенных в марте 1918 года перед попыткой создать национальные воинские части, национальная демократия Азербайджана осознала, что открытая борьба за независимость и создание национальной власти - единственный путь к национальному освобождению. Представители азербайджанской стороны настаивали на том, чтобы Закавказский Сейм объявил 9 апреля о суверенитете Закавказья. [4, 150] Однако после выхода из состава Закавказской Демократической Республики независимость Азербайджана была объявлена 28 мая 1918 года в Тбилисе. В «Декларации независимости» говорится, что верховная исполнительная власть Азербай-

джанской Демократической Республики принадлежит Временному правительству. Временное правительство было ответственным перед Национальным Советом Азербайджана.

16 июня 1918 года Национальный совет и правительство передали свой центр деятельности из Тбилиси в Гянджу. Первый государственный кризис в истории Азербайджанской Демократической Республики произошло в Гяндже. В соответствии с положениями Батумского договора (1918), Нури Паша, командующий Кавказской исламской армией, пришедший на помощь азербайджанскому народу, подвергшийся геноциду, имел разногласия с членами Национального совета. Азербайджанская буржуазия и ее представителями, вмешивались в дела, боясь воплощения в жизнь революционных действий, результат которых привел к разногласиям между Нури пашей и Национальным советом Азербайджана, а также правительством. Возникла опасность потери обретенной независимости. После суровых дебатов Национального совета во главе с М.Э.Расулзаде 17 июня кризис был решен.

[3, 90] Принимая во внимание реальную ситуацию в стране и конкретные исторические условия, Национальный совет Азербайджана был вынужден принять два важных решения в Гяндже 17 июня: временно приостановил свою деятельность; возложил всю власть (как законодательную, так и исполнительную) на новое, второе временное правительство, созданное под руководством Фатали Хана Хойского до тех пор, пока не будет вызвано учредительное собрание. Состав правительства был следующим: Председатель Совета Министров - Фатали Хан Хойский; министры - Мамед Гасан Гаджинский, Насиб бек Юсифбеги, Алимардан бек Топчубашов, Бейбуд хан Джаваншир, Халил бек Хасмамедов, Хосров Паша бек Султанов, Худадат бек Рафибеков, Худадат бек Малик-Асланов, Ага Ашуров, Абдулалли бек Амирджанов, Муса бек Рафиев.

Первый парламент Азербайджанской Демократической Республики - Национальный совет Азербайджана начал предпринимать первые шаги. Национальный совет Азербайджана провел с 27 мая по 17 июня 1918 года и в течение 20 дней в период его первой деятельности провел в общей сложности 7 заседаний, и на этих собраниях были приняты два важных решения: во-первых - была объявлена независимость Азербайджана, и была принята Декларация независимости; во-вторых, было сформировано первое правительство Азербайджана, возглавляемое Фатали хан Хойским, и впервые после 1813 года Азербайджан начал свое независимое управление. В одной части Азербайджана - Северном Азербайджане создана республиканская структура.

Ситуация осложнялась еще и тем, что вооруженные силы большевистско-дашнакского режима во главе с С. Шаумяном в Баку, начали двигаться по направлению к Гяндже. В Гейчае начались кровопролитные битвы. В таких условиях сразу же началось государственное строительство независимого Азербайджана. Правительство предприняло решительные действия с первых же дней, чтобы выйти из ситуации. 19 июня было объявлено военное положение на всей территории Азербайджана. Флаг из красной ткани, на котором изображался белый полумесяц и белая восьмиконечная звезда 21 июня, был объявлен одним из государственных символов Азербайджана. 26 июня Особый мусульманский корпус был переименован в Отдельный азербайджанский корпус, а командиру этого корпуса было присвоено звание генерала. Командующий азербайджанским корпусом, имеющий полномочия командира дивизии, начал выполнять конкретные инструкции правительства, что на самом деле означало создание азербайджанских вооруженных сил. 27 июня был объявлен азербайджанотурецкий государственный язык. Большинство новообразованных государственных чиновников были представителями других национальностей. Таким образом, в Постановлении Совета Министров от 27 июня 1918 года говорится: - После принятия турецкого языка, как государственного языка - во всех судебных, административных и других

организациях, было разрешено использовать русский язык. В течение двух лет работа государственных органов должна была быть полностью на родном языке. Началась также национализация в других сферах общественной жизни.[2, 96]

Несомненно, одним из первых успешных шагов в процессе строительства независимого азербайджанского государства стало открытие парламента Азербайджана. Отметим, что до открытия парламента функционировал Национальный совет Азербайджана. После освобождения Баку 16 ноября 1918 года состоялось очередное заседание Национального совета. Национальный совет принял обращение ко «Всему азербайджанскому народу». В заявлении говорится, что все граждане Азербайджана должны помогать друг другу, как сыновья Родины. В резолюции говорилось, что помимо азербайджанских турок в Азербайджане проживают представители других национальностей. Они также должны быть представлены в парламенте.

Первое учредительное собрание Парламента Азербайджанской Демократической Республики состоялось 7 декабря 1918 года в школе девочек Тагиева в Баку. [1, 158] Помимо функции формирования законодательных и центральных органов власти парламента Азербайджана, он также выполнял функции слушания доклада того или иного органа, принятия соответствующих решений по ним, а также осуществления более высокого государственного контроля. Часть повестки дня парламентских заседаний была посвящена этим вопросам, и по этому вопросу были приняты конкретные решения.

Молодому государству, совершившему первые шаги, нужны были квалифицированные кадры. 1 сентября 1919 года парламент Азербайджана принял закон об открытии Бакинского государственного университета, состоящий из четырех факультетов (историко-филологический, физико-математический, правовой и медицинский). 15 ноября начались первые лекции в аудиториях университета. В то время в университете обучалось 1094 студентов, в том числе 217 слушателей. Параллельно с открытием университета парламент принял решение отправить 100 молодых людей за рубеж для обучения в государственные университеты разных университетов мира в 1919/20 учебном году, выделив 400 франков стипендий на одного учащегося и 1000 франков на дорогу. Благодаря мерам, осуществляемым правительством Азербайджана, в 1919 году в столице и регионах было открыто только 700 школ, число учащихся достигло 48 780 человек. [5, 128]

Правительство и парламент Азербайджана приняли ряд решений для прессы и издательской работы, чтобы соответствовать требованиям времени. Например, по решению парламента от 30 октября 1919 года сообщалось, что выпуск, печать и продажа прессы, литографии и аналогичных предприятий были бесплатными. Постановлением правительства от 9 ноября 1918 года государственный контроль над средствами массовой информации

был аннулирован. За два года на азербайджанском, русском, грузинском, еврейском, польском и персидском языках появилось около 100 газет и журналов.

9 ноября 1918 года правительство АДР уделило особое внимание созданию государственных символов и решило утвердить национальный флаг, состоящий из синего, красного и зеленого цветов, на красной полосе белый полумесяц и восьмиконечная звезда, значение цветов означало тюркизм, исламизм и модернизация. [6, 440] Решением от 23 марта 1919 года правительство объявило конкурс на создание государственных герба.

Самую высокую оценку Азербайджанской Демократической Республике, которая сыграла большую роль в истории Азербайджана, дал основоположник и архитектор современного и независимого Азербайджана общенациональный лидер Гейдар Алиев: «Даже, если Азербайджанская Демократическая Республика действовала в напряженных и сложных социальных условиях всего лишь 23 месяца, для нашего народа, она останется одной из самой яркой страницей в нашей истории. Хотя она не смогла завершить важные шаги в области демократического государственного строительства, экономики, культуры, образования, здравоохранения, военного строительства, ее краткосрочные мероприятия оставили неизгладимый след в истории нашего народа и сыграли важную роль в восстановлении национальных традиций государственности. Самое главное, что Азербайджанская Демократическая Республика укрепила свободу и независимость идей нашего народа».

Правовой и моральной наследницей Азербайджанской Демократической Республики просуще-

ствовавшей с 1918 до 1920 года, является Независимый Азербайджан, который опираясь на большую историческую практику, стабильно развивается. Сегодня независимость Азербайджана является необратимой и вечной, поскольку мы видим плоды впечатляющих реформ, осуществляемых во всех сферах жизни под руководством достойного преемника общенационального лидера Гейдара Алиева, президента Ильхама Алиева.

Список литературы:

1. Политическое положение на Нагорном Карабахе в период Азербайджанской Демократической Республики: Усиление армянского терроризма(1918-1920). Баку, издательство “Нагилеви”, 2006, стр. 150 (на аз.яз)
2. Насиман Ягублу. «Азербайджанская национальная борьба за независимость и Мамед Эмин Расулзаде», Баку, 1999, стр. 90(на аз.яз)
3. “Азербайджанская Демократическая Республика: Правительство Азербайджана: 1918–1920”. Баку, издательство «Гянджлик», 1990, стр. 96 (на аз.яз)
4. Агаев Юсиф, Ахмедов Сабухи. «Движение за независимость 1918», Баку, издательство «Алтун китаб», 2009, стр. 158(на аз.яз)
5. Сона Велиева «Возвышение движения национальной государственности и идея азербайджанства в период Демократической Республики», Баку, издательство «Азербайджан», 2003, стр.128 (на аз.яз)
6. Энциклопедия Азербайджанской Демократической Республики. В 2 томах. 1 том, Баку: издательство «Лидер», 2004, стр. 440 (на аз.яз)

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Кязимов А. А.,

Кандидат юридических наук, доцент Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

Гасымова С. А.,

Доктор философии по историческим наукам, старший преподаватель Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

Абдуллаева С. Ф.,

Доктор философии по историческим наукам, старший преподаватель Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

Мамедова Ш. И.

Преподаватель Азербайджанского Государственного Аграрного Университета, г. Гянджа

EDUCATIONAL POLICY IN THE AZERBAIJANI DEMOCRATIC REPUBLIC

Kyazimov A.,

Candidate of Law, associate professor of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Gasimova S.,

PhD in historical sciences, senior teacher of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Abdullayeva S.,

PhD in historical sciences, senior teacher of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Mamedova Sh.

Lecturer of Azerbaijan State Agrarian University, Ganja

Аннотация:

В статье рассматривается создание Азербайджанской Демократической Республики - первой на мусульманском Востоке. Особенно дается информация об отношении политики в области образования, проводимой правительством, и его достижений в этом направлении.

Abstract:

The article discusses the creation of the Azerbaijan Democratic Republic - the first in the Muslim East. Information is particularly given about the attitude of the government's education policy and its achievements in this direction.

Ключевые слова: республика, независимость, культурный рост, образование, наука, национально-культурное развитие.

Keywords: republic, independence, cultural growth, education, science, national and cultural development.

Создания Азербайджанской Демократической Республики и краткая история 23-месячного существования первой демократической республики на мусульманском Востоке 28 мая 1918 года заложила основы новой эры в жизни нашей страны. Были обеспечены территориальная целостность и национальная безопасность страны, созданы государственные органы, соответствующие национальным требованиям и демократическим принципам, особое внимание было уделено развитию образования и культуры, исключения были сделаны с точки зрения истории общественного мнения, что является основой культурного подъема людей в последующие годы.

Несмотря на сложные исторические условия, правительство и Парламент Республики, которые преследовали национальное пробуждение азербайджанского народа, сосредоточили внимание на развитии науки, образования и народного просвещения, здравоохранения. В стране открываются школы, гимназии, школы для девочек, детские сады, краткосрочные курсы подготовки учителей, библиотеки, в сельской местности создается сеть больниц и фельдшерств, а также велась борьба с инфекционными заболеваниями. Парламент и Правительство Республики, уделившие особое внимание

развитию науки и образования в стране, не теряя времени, приложили особые усилия для ускорения подготовки национальных кадров в этой области. В то же время парламент Азербайджана принял законопроект о направлении 100 молодых людей в зарубежные страны на получения образования за счет правительства. Из этого ясно, что насколько они придавали этому значения, что парламент создал специальную комиссию в составе пяти членов (Мехди бек Гаджинский, Ахмед бек Пепинов, Гара бек Гарабеков, Абдулла бек Афендиев) под руководством М.Э.Расулзаде, чтобы определить, кто из молодых людей будет отправлен за границу. В соответствии с решением Комиссии, для того, чтобы получить высшее образование были отправлены 45 человек во Францию, 23 человек в Италию, 10 человек в Англию, 9 человек в Турцию. 13 молодых людей, которые были отобраны для учебы в России, не смогли туда поехать учиться, потому что там началась гражданская война [6,43].

Министерство народного образования было создано в Кабинете министров, учрежденном Фатали Хан Хойским в день, когда он объявил независимость Азербайджана. Это министерство, возглавляемое Насиб беком Юсифбейли, начало свою деятельность с определения уровня образования в

республике. Результаты исследования, показали, что существующая система управления образованием, которая существовала в предыдущие годы, не соответствует современным требованиям, и применение этой системы не может быть сохранено в Азербайджане. В этой связи министерство подготовило план создания министерства народного образования и представило его правительству. Согласно плану, обязанности директора государственных школ и образовательных кружков должны быть отменены, а управление школами и образованием должно быть предоставлено Министерству народного образования и школьным инструкторам по всей республике. В юрисдикцию министерства входило подготовка законопроектов, относящихся к компетенции национальной системы образования в стране, разработка плана действий для развития науки и образования, и др. В рамках школьной администрации министерства были созданы три независимых отдела высшего и среднего специального образования, государственного образования и профессионального образования. План был принят правительством, а 30 июня 1918 года сотрудники Министерства народного образования утвердили специальное решение правительства. [1, 4].

Правительство уделяло особое внимание проблеме национального образования с первых дней существования АДР. Первым шагом в этом направлении было то, что, согласно решению правительства от 22 июня 1918 года, семинар Закавказских учителей азербайджанского отдела был перенесен из Тбилиси в Газах. Руководство АДР начало кардинальные изменения для осуществления национализации всей системы образования страны. Эта программа, которая носит сложный характер, также ориентирована на подготовку национальных кадров. Таких кадров действительно не хватало. В решении правительства от 22 июля 1918 года содержится призыв к привозу учебников и приглашению учителей из Турции. 12 августа того же года правительство рекомендовало сотрудничество с Тбилиским политехническим институтом. Согласно решению, принятому 24 августа, была создана инспекция для усиления контроля над системой образования. Еще одно решение, которое было подписано в этот день, потребовало открытия соответствующих курсов для подготовки учителей государственных школ.

Одним из первых важных шагов, предпринятых в национально-культурной, строительной области во время деятельности Азербайджанской Демократической Республики, было принятие турецкого языка как государственного. Решение, принятое 28 августа, имеет большое значение в области национальной и культурной политики. Согласно решению из 5 пунктов, все начальные и средние учебные заведения должны преподаваться на турецком языке как государственный язык. Необходимо укрепить преподавание турецкого языка в учебных заведениях. Решение преподавания урока богословия, а также родного языка для немусульман - правительство придержалось принци-

пам, провозглашенным в «Декларации независимости». В условиях усиления бакинских боев, выделение денег школьникам города Баку, также не уклонилось от внимания правительства [4, 114].

В целях восстановления школьной сети правительство приняло меры по укреплению материально-технической базы, ремонту и восстановлению школьных зданий и выделению средств на строительство новых школ. По поручению министерства документы аварийных школ были подготовлены и представлены. Новые школы были открыты в Загатале, Гейчае, Шуше и в других местах. В результате многие из старых школ были реставрированы, было открыто несколько новых школ, и некоторые из проектов были частично реализованы. Особое внимание было уделено образованию женщин. Увеличилось число азербайджанских девушек в средних школах.

Правительство Азербайджана придавало большое значение обучению педагогических кадров радикальной модернизации системы образования. В целях удовлетворения потребностей педагогических кадров Министерство образования ежегодно открывало четыре семинарии в разных провинциях республики. Мусульманский филиал Горийской семинарии был переведен в Газах и превращен в самостоятельную семинарию. В сентябре 1919 года в Баку была открыта мужская семинария. Однако этих семинарий было недостаточно для подготовки педагогических кадров по мере необходимости. Согласно закону, принятому парламентом 19 июля 1919 года, в Газахе, Нухе, Шуше, Губе, Загатале, Сальяне, Гяндже и Баку были открыты двухмесячные педагогические курсы (в последних двух городах – и для мужчин и для женщин). Для этих целей из государственной казны было выделено 2 390 тысяч манатов. В каждом из этих курсов прошли обучение по меньшей мере 50 преподавателей [2, 163].

Правительство также уделяло особое внимание подготовке национально - военных кадров. Совершенствование военного кадра имеет особое значение с точки зрения проблемы территориальной целостности. С этой целью правительство рекомендовало, чтобы Гянджинская художественная школа была преобразована в военную школу по решению от 1 октября 1918 года. Еще одно решение от 8 октября 1918 года предусматривало открытие в Баку фармацевтических курсов. Были подписаны правительственные указы об открытии 21 октября 1918 года Газахской семинарии учителей, 27 октября трех военных училищ в Баку, 29 октября одноклассовой школы в Загатале. [5, 114].

Одной из самых ярких страниц в истории республики стало открытие в Баку университета. Прогрессивной интеллигенции, общественно - политическим деятелям Азербайджана удалось создать свое высшее учебное заведение в 1919 году. В газете «Азербайджан» в номере 21.08.1919 содержится информация о заседании Парламента Азербайджанской Республики. На заседании парламента был обсужден законопроект об открытии государственного университета. М.Гаджинский сообщает об этом и показывает, что у него есть два

отношения по этому поводу. Отмечает, что инициатива открыть университет была выдвинута правительством, и была создана комиссия под руководством известного профессора Разумовского. Докладчик показывает, что сторонники университета полностью удовлетворены законопроектом; те, кто против этого, приносят некоторые оправдания, и они оправдывают не только тот факт, что образование на турецком языке, но и время, необходимое для открытия университета. Законопроект требует от правительства срочного открытия университета до нынешнего учебного года [3,11].

После парламентских дебатов 1 сентября 1919 года был принят «Закон об учреждении Государственного университета в городе Баку». В этот же день было принято еще одно важное решение. В 1919-20 учебном году из государственной казны было выделено 7 млн. рублей для отправки 100 абитуриентов и студентов в зарубежные университеты. 29 сентября 1919 года Парламент Азербайджанской Демократической Республики утвердил "Устав Бакинского государственного университета", а 15 ноября 1919 года начались первые занятия.

Таким образом, в период своей 23-месячной деятельности Азербайджанская Демократическая Республика добилась создания многопрофильной,

демократической государственной системы образования в сложных экономических и политических условиях.

Литература:

1. Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920) / Политика в области образования (сбор документов). Баку, Наука и образование, 2018, стр. 468 (на аз. яз.)
2. Азербайджанская Республика. Баку: Наука, 1998, стр. 336 (на аз. яз.)
3. Сеидов Ю.М., Аббасова С.Н. Проблемы языка, школы и преподавания в Азербайджанской Демократической Республике (учебное пособие для магистров). Издательство «Бакинский университет», 2010. стр. 188 (на аз. яз.)
4. Ф. Ахмедова, Азербайджанская Демократическая Республика: национально-культурное устройство. Народная газета. 28 мая 2009, 114 – стр. 3 (на аз. яз.)
5. Ш.Йылдыз. Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920). Баку, издательство «Эхо», 2004. стр. 207 (на аз. яз.)
6. «Энциклопедия Азербайджанской Демократической Республики». В двух томах. Том I . Баку, издательство Лидер, 2004, стр. 440 (на аз. яз.)

JURISPRUDENCE

ЭВОЛЮЦИЯ И НОВЫЕ СПОСОБЫ ВЕДЕНИЯ «ИНФОРМАЦИОННЫХ ВОЙН» В 21 ВЕКЕ

Шаов И. К.,

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры конституционного и административного
права Адыгейский государственный университет, г. Майкоп,*

Петрусенко А. Г.

*доцент кафедры конституционного и административного права
Адыгейский государственный университет, г. Майкоп*

EVOLUTION AND THE NEW WAYS OF CONDUCTING "INFORMATION WARS" IN THE 21ST CENTURY

Shaov I.,

PhD in Law

*associate professor of the department of constitutional and administrative law
Adyghe State University, Maykop*

Petrusenko A.

PhD in Law

*associate professor of the department of constitutional and administrative law
Adyghe State University, Maykop*

Аннотация:

Статья посвящена проблеме информационного противоборства, часто называемого «информационной войной». Рассматриваются вопросы эволюции и новых способов ведения «информационных войн», приводится классификация по видам и формам данного явления. Уделяется внимание теоретико-методологическим взглядам на данный феномен. Затрагиваются военно-политические и теоретические аспекты современного состояния и возможностей дальнейшего развития практики «информационных войн». Приводятся примеры усилий различных стран в области создания соответствующих инфраструктур.

Abstract:

The article is devoted to the problem of information warfare, often called "information war". Questions of evolution and new ways of conducting "information wars" are considered, classification by types and forms of this phenomenon is given. Attention is paid to theoretical and methodological views on this phenomenon. Military-political and theoretical aspects of the current state and possibilities of further development of the practice of "information wars" are considered. Examples of the efforts of different countries in the field of infrastructure development are given.

Ключевые слова: информация; информационная война; СМИ; пропаганда; Интернет; холодная война; массовое сознание; компьютерные сети; телекоммуникационные системы.

Keywords: information; information war; mass media; propaganda; Internet; cold war; mass mind; computer networks; telecommunication systems.

Под информационной войной принято понимать широкомасштабную информационную борьбу с применением способов и средств информационного воздействия на противника в интересах достижения целей воздействующей стороны[1]. По направлению воздействия информационную войну принято подразделять на: информационно-техническую и информационно-психологическую. Информационно-техническая война имеет своей целью воздействие на информационно-технические системы (системы связи и управления, телекоммуникационные системы, радиоэлектронные средства, компьютерные сети и т.д.). В информационно-психологической войне главными объектами воздействия и защиты являются психика личного состава Вооруженных Сил и населения противостоящих сторон, системы формирования общественного мнения и принятия решений. Отличительной особенностью информационной войны является ее

непрерывное проведение ее во всех сферах жизни общества – в экономике, политике, в военном деле, в социальных отношениях, в сфере духовной жизни и особенно в идеологии. В контексте данной работы, будет рассматриваться исключительно информационно-психологическая война.

Анализ организации и проведения информационной позволяет выделить определенные закономерности ее течения, развития и результатов. Так, информационная война зачастую является самостоятельной формой противостояния и не может рассматриваться как разновидность вооруженного конфликта. Участники информационной борьбы не идут на компромиссы, не заключают «мирных договоров». Значение информационной войны повышается, а методы и способы ведения становятся более изощренными по мере увеличения информатизации общества. В ходе информационного конфликта происходит постоянное увеличение

числа косвенных участников конфликта, по причине развития информатизации общественной жизни. Процесс ведения информационной войны и ее предполагаемый результат не всегда очевиден для тех, против кого она ведется. Информационная война носит упреждающий характер. Только после того, как будут созданы агенты влияния и получено информационное превосходство над противником целесообразно принятие адекватных решений и эффективное разрешение конфликта. Зачастую, исход информационной борьбы предопределен в пользу стороны, обладающей более высоким информационным и технологическим потенциалом.

Информационные войны, так или иначе, всегда сопровождали жизнь общества и государства. Одним из первых задокументированных примеров информационной войны служит освещение событий Крымской войны (1853-1856) в Британской прессе. Так английские газеты в отчетах о Синопском сражении писали, что русские солдаты добились плававших в море раненых турок [2].

Новый исторический виток развития информационных войн пришелся на XX век. Появление новых методов и способов ведения информационной войны было связано с изобретением и распространением радиовещания и телевидения. Так, например, в ходе информационной войны происходило искажение освящения событий I и II мировых войн, дискредитация капиталистического и коммунистического режима, а также искажение событий различных локальных конфликтов. Наиболее ярким примером информационной войны служит идеологический аспект противостояния сторон в годы «Холодной войны» (1946-1991 г.г.). Более того, в доктринальных кругах бытует мнение, что распад СССР был обусловлен не только амбициями политических элит и экономическими причинами, но и применением странами Запада информационных методов, которые способствовали началу внутриполитических процессов, результатом которых стал распад СССР.

В XXI веке, благодаря бурному развитию информационных технологий, доступностью сети «Интернет» информационная война перешла на качественно новый уровень. Как правило, целевой аудиторией информационного воздействия в сети «Интернет» в большей степени является молодое поколение и, в меньшей степени, люди среднего возраста.

Отличительной особенностью информационного противостояния в сети «Интернет» является многообразие обезличенных источников информации, достоверность сведений которых проверить крайне сложно. Параллельно с этим, именно благодаря сети «Интернет» возможно быстрое разоблачение так называемых «фейковых» новостей. Несмотря на окончание «Холодной войны», появление многополярного мира, общий фон информационного противостояния в мире не изменился. Согласно данным опросов, проведенных организацией World Public Opinion среди жителей США в апреле 2006 года, 53% ответивших считают,

что роль России в современном мире «преимущественно негативная». 68% американцев отметили, что им не нравится поведение России на мировой арене, столько же высказали беспокойство относительно российского режима правления, а 72% оценили негативно и экономическую систему России [3].

При этом, США готовы щедро платить тем, кто будет готов создавать позитивный образ США. Так в своей статье от 3 октября 2009 года The Washington Post пишет, что Минобороны США заплатит частным подрядчикам в Ираке до 300 млн. долларов за производство политических материалов, новостей, развлекательных программ и социальной рекламы для иракских СМИ, чтобы привлечь местное население к поддержке США [4]. Подобные мероприятия американские военные называют «информационно-психологическими операциями», указывают The Washington Post.

В XXI веке Россия непосредственно столкнулась с агрессивной информационной войной во время грузино-осетинского конфликта в августе 2008 года. В ходе указанной информационной войны происходило множество искажений и вольных трактовок происходящих событий. Так, например, Михаил Саакашвили публично заявлял: «На нашу территорию вторглись более 80 тысяч солдат, было введено более трёх тысяч единиц бронетехники и ещё около тысячи бронемашин стояло у наших границ. Наши территории бомбили несколько десятков, а может, и сотен самолётов, которые совершили более 200 боевых вылетов. Реально это была попытка искоренения и уничтожения нашего народа». Данные обстоятельства не соответствуют действительности. Как было установлено позднее, военный контингент был следующим: Южная Осетия – 3 тыс. личного состава и не менее 20 танков и 25 САУ, Абхазия – 5 тыс. личного состава, контингент России – 15 тыс. личного состава. Позднее Михаил Саакашвили заявлял, что против Грузии воевали 95 % боеспособных частей вооружённых сил России [5].

Различного рода информационные вбросы и провокации сопровождали почти все локальные конфликты: в Ираке, Украине, Сирии. Так США перед вторжением в Ирак создали атмосферу нетерпимости к авторитарному режиму, установленному в стране, и буквально «демонизировали» лично Саддама Хусейна, параллельно доказывая всему миру наличие в Ираке ядерного оружия, которое впоследствии обнаружено не было. Относительно событий в Украине, например, Россия провела информационно-политическую кампанию в соответствии с которой было подготовлено общественное мнение о том, что Крым всегда исторически был частью России.

Одним из новых способов ведения информационной войны стало разоблачение различного рода экспертов, поддерживающих разные политические силы. Такие «эксперты» умышленно придерживаются видимо ложной и заранее уязвимой позиции. Разоблачение таких экспертов происходит публично, ярко и напоказ.

Ведение информационно-психологической войны неразрывно связано с ведением информационно-технической войной. Примером тому может служить появление в августе 2017 года на «двойнике» интернет страницы газеты «The Guardian» статьи: «Бывший глава МИ-6 признал поражение перед Путиным в стратегическом плане фрагментации России». Указанная статья достаточно быстро была переведена на русский язык и растиражирована в различных интернет изданиях России, даже была упомянута в некоторых политических телепередачах. Впоследствии данная статья была расценена как фальшивка, но информационный повод для обсуждения был уже создан.

Особенностью ведения информационной войны в XXI веке стала общедоступность информации. В современных условиях информация воздействует сильнее, чем в прежние годы, на общественное сознание, политические взгляды, моральные ценности и поведение людей. Грамотное информационное давление способно создать атмосферу напряженности и политической нестабильности в обществе. Благодаря доступу к сети «Интернет» широких слоев населения, в том числе и молодого поколения, информация начала оказывать решающее воздействие на процессы формирования личности и способна формировать неадекватное социальное или криминальное поведение групп людей и отдельных лиц. Последствиями такого воздействия служат глубокие трансформации индивидуального, группового и массового сознания, изменение социально-психологического климата, морально-нравственных ориентиров. Это, прежде всего, манипуляционные воздействия на личность, на ее представления и эмоционально-волевую сферу; это

инструмент психологического давления с целью явного или скрытого побуждения индивидуальных и социальных субъектов к действиям в интересах отдельных лиц, групп, организаций или стран, осуществляющих такие воздействия. Самым страшным в информационной войне для простого человека является невозможность установления истинного порядка вещей. В подобной ситуации работает принцип: «Если ты не слушаешь свою пропаганду, то ты слушаешь чужую».

Список литературы:

1. Информационная война и защита информации. Словарь основных терминов и определений / Центр стратегических оценок и прогнозов, Электронный ресурс: http://www.telecomlaw.ru/studyguides/dic_info_war.pdf.
2. The Crimean War 1854/56 and Australian Involvement, Электронный ресурс: <http://www.diggerhistory.info/pages-conflicts-periods/other/crimea.htm>.
3. Как выглядит Россия глазами американцев / Интернет издание News Land, Электронный ресурс: <https://newsland.com/user/4296726240/content/kak-vygliadit-rossiia-glazami-amerikantsev/3948960>.
4. Вести.Ru / США будут финансировать проамериканские материалы в иракских СМИ, Электронный ресурс: http://www.vesti.ru/doc.html?id=213657&cid=9&t_only=1.
5. Грузия Online/ Против Грузии воевало 95% вооруженных сил России – Саакашвили, Электронный ресурс: <http://www.apsny.ge/2008/pol/1227926366.php>.

MEDICAL SCIENCES

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ ГЕМОСТАЗА У БЕРЕМЕННЫХ ЖЕНЩИН

Бабаханова А. М.

*м.н.с., Республиканского специализированного научно-практического
медицинского центра акушерство и гинекологии,
г.Ташкент*

Юсупбаев Р. Б.

*д.м.н, Республиканского специализированного научно-практического
медицинского центра акушерство и гинекологии,
г.Ташкент*

Даулетова М. Ж.

*м.н.с., Республиканского специализированного научно-практического
медицинского центра акушерство и гинекологии,
г.Ташкент*

Яркулова М. У.

*м.н.с., Республиканского специализированного научно-практического
медицинского центра акушерство и гинекологии,
г.Ташкент*

FEATURES OF THE HEMOSTASIS SYSTEM IN PREGNANT WOMEN

Babaxanova A.

*scientific explorer, Republic specialized scientific-practice
medical center of obstetrics and gynecology,
Tashkent, Uzbekistan*

Yusupbaev R.

*Doctor of Medical Sciences, Republic specialized scientific-practice
medical center of obstetrics and gynecology,
Tashkent, Uzbekistan*

Dauletova M.

*scientific explorer, Republic specialized scientific-practice
medical center of obstetrics and gynecology
Tashkent, Uzbekistan*

Yarkulova M.

*scientific explorer, Republic specialized scientific-practice
medical center of obstetrics and gynecology
Tashkent, Uzbekistan*

Аннотация:

При беременности в организме женщины происходит целый ряд адаптационно-приспособительных процессов. Одной из систем, быстро меняющихся в данный период, является система гемостаза. Для выявления изменения в системе гемостаза для условно здоровых беременных были обследованы 9, 24 и 42 женщины в I, II и III триместрах беременности соответственно.

Abstract:

During pregnancy the woman's body undergoes the whole range of adaptive adjustment processes. The hemostatic system is one of the body systems that changes rapidly during this period. To determine a range of hemostatic system in relatively healthy pregnant women, 9, 24 and 42 patients in the first, second and third trimester respectively.

Ключевые слова: гемостаз, нормальная беременность, гиперкоагуляция.

Keywords: hemostasis, normal pregnancy, hypercoagulation.

Введение. Физиологически протекающая беременность вызывает ряд

изменений в свертывающей системе крови [1, 2]. С одной стороны, отмечено повышение концентрации факторов свертывания (V, VII, VIII, IX, X), двукратный прирост уровня фибриногена по сравнению с общей (небеременной) популяцией [3,4]. С другой — происходит снижение концентрации физиологических антикоагулянтов, в частности

растворимого протеина S, и активности системы фибринолиза [2]. Эти изменения направлены на поддержание функции плаценты в течение беременности и на предупреждение кровопотери в родах, однако они повышают риск развития тромбозов и плацентарно-сосудистых осложнений [4].

Для оценки состояния системы гемостаза у беременных в РСНПМЦАиГ применяют на пьезо-

электрический тромбоэластограф АРП-01М «Меднорд» (ПТЭГ) сустановленными диапазонами нормальных показателей дляобщей популяции. При интерпретации результатов исследований у беременных ориентироваться на эти диапазоны нецелесообразно, однако не для всех тестов для данной категории

женщин определены нормативные значения [1].

Цель. Изучение гемостаза у беременных женщин с физиологическим течением гестации на пьезоэлектрический тромбоэластографе АРП-01М «Меднорд» (ПТЭГ).

Материалы и методы исследования. Исследование было проведено с участием 75 беременной женщины, после подписания информированного согласия. Для оценки референтных показателей было обследовано 153 условно здоровых женщин (средний возраст 26±3,7 лет), 75 наблюдаемых пациентки находились в разных триместрах беременности и 78 были здоровые небеременные женщины. Все беременные женщины не имели серьезной соматической патологии. Оценку гемостаза проводили на пьезоэлектрическом тромбоэластографе АРП-01М «Меднорд» (ПТЭГ) в условиях стандартизации процесса забора крови (шприц объемом 2 мл без наложения жгута). Время исследования составляло 60±10 минут. Определение ГП включало оценку: начального этапа коагуляции (инициация/амплификация, t1, ИКК – интенсивность контактной коагуляции); определение времени свёртывания крови (точка желирования - t3); тромбиновой активности (КТА – константа тромбиновой активности, ИКД – интенсивность коагуляционного драйва); интенсивности полимеризации сгустка (ИПС); времени образования поперечно сшитого

фибрина (t5); максимальной плотности сгустка (МА); коэффициента суммарной противосвёртывающей активности (КСПА); интенсивности ретракции и лизиса сгустка (ИРЛС) (рис.1).

Таргетная коррекция гемостатического потенциала осуществлялась ангиопротекторами, антиагрегантами, антикоагулянтами и ингибиторами фибринолиза.

Статистическую обработку данных проводили с помощью программ SPSS 13.0. Сравнивали количественные данные, представленные в виде Me [LQ; UQ], где Me – медиана, LQ; UQ – нижний и верхний квартиль, с помощью непараметрической критерий Манна-Уитни (где p - достигнутый уровень значимости).

Результаты и их обсуждения. Было показано, что гемостатический потенциал здоровых беременных женщин при формировании синдрома общей циркуляторной адаптации организма к беременности и родам имеет ряд особенностей: на фоне структурной (МА) и хронометрической (t5) нормокоагуляции регистрируется 90% усиление тромбиновой активности (КТА) на начальных этапах коагуляции и 80% усиление на протеолитическом этапе (ИКД), p<0,05. Выявленная активация процесса свертывания крови сопровождается 95% усилением суммарной протеолитической активности (КСПА), p<0,001. Выявлены колебания гемостатического потенциала в зависимости от триместра беременности: в первом триместре наблюдается хронометрическая гиперкоагуляция, во втором отмечается хронометрическая гипокоагуляция, в третьем - гиперкоагуляционный сдвиг на протеолитическом этапе, с хронометрической гипокоагуляцией на этапах полимеризации и стабилизации сгустка (табл. 1.)

Табл. 1

Показатели пьезотромбоэластограммы цельной крови у беременных и небеременных женщин

	Небеременные (здоровые)	Беременные (здоровые)		
		I триместр	II триместр	III триместр
	1 группа (n=78)	2 группа (n=9)	3 группа (n=24)	4 группа (n=42)
T1	0,9 [0,6;1,3]	1,3 [1,0;1,6]*	1,55[1,3;2,13]**^	1,15 [1,0;1,5] &
ИКК	27,25 [16,15;36]	18,0 [12,5;35,0]*	18,0[12,13;33,15]*	21,15[14,0;28,65]*
КТА	29,4 [25;38]	40 [37,0;47,6]**	34,0[24,40;38,5]^	55,6[47,15;62,50]**^^&&
T3	7,6 [5,9;9,2]	4,7 [4,0;5,9]*	8,2[7,05;9,65] ^^	4,50[3,90;5,40]**&&
ИКД	37,6 [32,5;43,5]	46 [32,5;59,0]*	39,25[36,98;46,25]	62,65[53,78;68,98]**^^&&
ИПС	16,75 [13,65;19,65]	15,0 [13,0;19,0]	18,65[16,33;21,40]	16,10[15,03;18,9]
T5	34 [27;38]	23,0 [21,0;26,0]**	36,0[33,75;38,5]^^	38,0[34,0;41,13]^^
МА	502 [466;560]	440 [400;482]**	582,00[563,5;667,25]**^^	539[501,25; 567,25]^^&&&&
ИТС	15,6 [14;18,1]	19,0 [16,0;21,0]	17,25[14,63;20,00]	14,35[13,20;15,75]^&&&
ИРЛС	0,9 [0,1;2,5]	2,70 [2,1;3,1]*	0,85[0,18;1,50]^^	1,33[1,00;2,00]^&
КСПА	2,35 [1,9;2,8]	3,28 [2,25;4,0]*	2,05[1,85;2,50]^	3,58[3,05;4,67]*&&&&

Примечание: * - p1<0,05; ** - p1<0,01 – статистически значимые различия между группой здоровых небеременных и беременных женщин; ^ - p2<0,05; ^^ - p2<0,01; ^^ - p2<0,001- между беременными женщинами 1-го триместра; & - p2<0,05; && - p2<0,01; &&&- p<0,001- между беременными женщинами 2-го триместра.

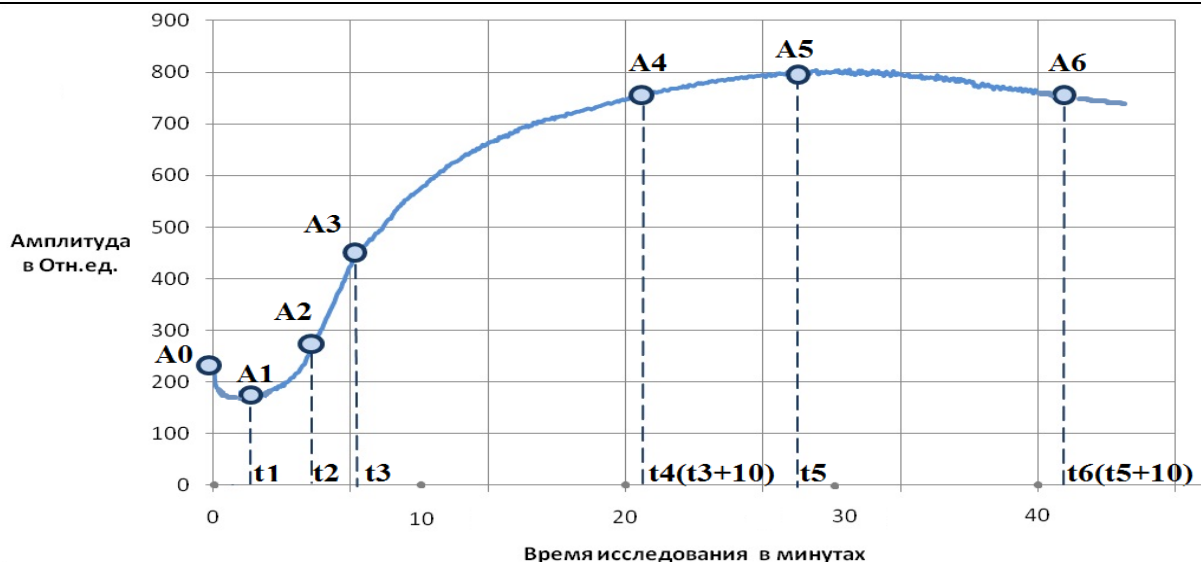

Рис. 1. Пьезотромбоэластограмма здорового добровольца с определяемыми показателями. $ИКК=(A1-A0)/t1$; $КТА=100/t2$; $ИКД=(A3-A0)/t3$; $ИПС=(A4-A3)/t4(const)$; $КСПА=ИКД/ИПС$; $ИТС=MA/t6$; $ИРЛС=[(A5-A6) \cdot 100]/A5$.

Вывод: Таким образом, пьезоэлектрический тромбоэластограф АРП-01М «Меднорд» (ПТЭГ) можно определить 18 параметров системы гемостаза в любое время суток без дополнительного использования реактивов. При обнаружении патологического состояния можно назначить препараты для коррекции свертывающей системы и в динамике наблюдать за изменениями до и после лечения.

Список литературы:

1. Тютрин И. И. Удут В. В. Низкочастотная пьезотромбоэластография цельной крови: алгоритмы диагностики и коррекции гемостазиологических расстройств – Томск: Издательский Дом Томского государственного университета, 2016 -170с.
2. Машкова Т. Я. Тромбофилия и неудачи ЭКО. /Т. Я. Машкова // Акушерство, гинекология и репродукция – 2015- №3, том 9. - с. 17-21
3. Корсак В.С. ВРТ России. Отчет за 2012 год. / В.С. Корсак, А.А. Смирнова, О.В. Шурыгина // Проблемы репродукции – 2014. – №5.– с.13–21
4. Бицадзе В. О. Тромбофилия как важнейшее звено патогенеза осложнений беременности. /В. О. Бицадзе, А.Д. Макацария, Д.Х. Хизроева, Н.А. Макацария, Е.В. Яшенина // Практическая медицина - 2012- №5 [60] - С.22-29

PEDAGOGICAL SCIENCES

СПЕЦИФИКА ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРВОКУРСНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Сергеева А. А.

кандидат педагогических наук, ФГБОУ ВО «Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого», доцент кафедры педагогики, г. Тула

SPECIFICITY OF DESIGN ACTIVITY OF FIRST-YEAR STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING PEDAGOGICAL DISCIPLINES

Sergeeva A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Tula State Lev Tolstoy Pedagogical University, associate Professor of the Department of Pedagogy, Tula

Аннотация:

В статье рассматриваются особенности организации проектной деятельности студентов первого курса в процессе изучения курса «Введение в педагогическую деятельность. История образования и педагогической мысли» дисциплины «Педагогика», приводятся примеры проектных заданий, выполняемых первокурсниками.

Abstract:

The article discusses the specific features of the organization of project activities of first-year students in the process of studying the course «Introduction to pedagogical activity. The history of education and pedagogical thought» of discipline «Pedagogy», provides examples of design tasks performed by first-year students.

Ключевые слова: проектная деятельность, студент первого курса, педагогика, проектное задание.

Keywords: project activity, first-year student, pedagogy, project assignment.

Перед современной системой высшего педагогического образования Российской Федерации стоит задача подготовки активной и успешной личности, способной творчески мыслить и находить нестандартные решения, умеющей строить собственный личностный и профессиональный маршрут, готовой обучаться в течение всей жизни. Высшее профессиональное педагогическое образование в таком случае для молодого человека должно стать той ступенью профессионального и личностного становления, на которой он получает мощный импульс развития своего интеллектуального потенциала, стимулирования процессов саморазвития и самообразования, активного формирования познавательных и профессиональных мотивов и ценностей. К такому характеру и темпу образовательного процесса в вузе студент должен быть готов уже с первого курса. Однако, в последние годы отчетливо прослеживается недостаточный уровень готовности выпускников школ к освоению программ высшего профессионального образования, особенно в условиях перехода на новые Федеральные государственные образовательные стандарты. Для многих абитуриентов характерны репродуктивный уровень познавательной деятельности, слабое владение общеучебными умениями, недостаточная мотивация к познанию и избранной профессии. [2] Все это затрудняет адаптацию первокурсников к образовательному процессу вуза, рассматриваемую как вхождение в новые для них условия обучения и социального взаимодействия, что в итоге сказывается на уровне академической успешности студентов.

Анализ образовательной практики в условиях перехода на ФГОС ВПО показывает, что организация адаптационного процесса предполагает ориентацию не только на когнитивные аспекты обучения

в вузе, но и на формирование ценностных смыслов учебной деятельности, развитие мотивации к будущей профессионально-педагогической деятельности. Принципиальное значение в таком случае приобретает взаимодействие «педагог-студент», ориентированное на индивидуализацию и диалогизацию образовательного процесса и позволяющее включать каждого обучающегося в различные формы аудиторной и внеаудиторной деятельности. Важную роль в данном случае играет изучение педагогических дисциплин на первом курсе, моделирующих образовательный процесс педагогического вуза. Особыми адаптационными возможностями обладает модуль «Введение в педагогическую деятельность. История образования и педагогической мысли», поскольку это единственная учебная дисциплина на первом курсе, где формирование всех компонентов учебной деятельности студентов является приоритетной задачей.

Большую роль в данном случае играет проектная деятельность, с помощью которой можно сформировать не только базовые понятия изучаемой дисциплины, но и стимулировать мотивацию к познавательной и будущей профессиональной деятельности. Проектная деятельность, по утверждению Е.С. Полат, способствует успешной адаптации молодежи к современным социально-экономическим условиям, формированию потребности в знаниях, высокой профессиональной мотивации и стремлению к самообразованию. [1]

Использование проектной деятельности обучающихся в учебном процессе имеет довольно длительную историю, время от времени претерпевая модернизацию в соответствии с запросами общества. Однако, практически постоянно она имела

направленность на общенаучную и профессиональную подготовку, с целью формирования знаний, практических умений и навыков. Но данное проектирование часто выполняется по шаблону, четко регламентировалось содержание проектов, темы давались руководителем, результат проектирования был предопределен, тематика проектов преследовала только учебные цели, которые порой были далеки от реальных условий будущей профессиональной деятельности.

Изучение педагогической дисциплины «Введение в педагогическую деятельность. История образования и педагогической мысли» на первом курсе включает в себя ряд этапов:

1) аудиторная работа студентов под руководством преподавателя на семинарских и лабораторно-практических занятиях, в качестве специальной цели на которых необходимо выделить формирование умений учебной деятельности, познавательной самостоятельности и творческой активности первокурсника. Это возможно при условии рационального использования проектных заданий различной проблематики («Какой Вы видите профессию учителя в будущем?», «Учитель как матер своего дела», «Портрет учителя-мастера», «Учитель: мастерство и вдохновение» и т.д.);

2) второй этап – самостоятельная работа студента, в ходе которой прослеживается связь педагогической теории и практики, формируется педагогическое самосознание и готовность к самореализации в познавательной и будущей педагогической деятельности. Блок заданий самостоятельной работы направлен на формирование у студентов умений работать в системе вузовских форм организации аудиторной работы, планировать бюджет времени для подготовки к учебным занятиям. На данном этапе проектные задания направлены на формирование представлений об историческом генезисе учительской профессии, а также на знакомство с идеями великих педагогов и мыслителей в историческом аспекте («Мое профессиональное кредо словами великих педагогов», «Развитие представлений об учительской профессии», «Роль учителя в истории», «Идеи педагогов прошлого – современной школе» и т.д.).

Следовательно, учебно-познавательная деятельность студента первого курса в рамках проект-

ной деятельности создает условия для формирования таких умений как планирование, прогнозирование, определение целей, задач, выбор методов и средств самообразования и саморазвития, анализа результатов своего учения. Работа по подготовке проекта, а также его презентации на занятии позволяет первокурсникам преодолеть познавательные затруднения различного рода (ценностно-мотивационные, организационно-педагогические, учебные и самооценочные).

Необходимо обратить внимание на тот факт, что знания, умения и навыки, приобретаемые студентами в процессе изучения раздела «Введение в педагогическую деятельность. История образования и педагогической мысли» дисциплины «Педагогика» необходимы им для успешного обучения в последующие годы. Поэтому так важно, начиная с первого курса, включать в работу элементы проектной деятельности, стимулировать студентов к выполнению проектных заданий различной направленности.

Анализируя проведенную работу, необходимо отметить, что использование элементов проектной деятельности в рамках изучения педагогических дисциплин на первом курсе направлено на формирование положительной мотивации, а также понимание социальной значимости выбранной ими педагогической профессии. Первокурсники при проведении итоговой рефлексии на занятиях отмечают, что благодаря выполнению проектов они имеют возможность познакомиться с особенностями выбранной ими педагогической профессии, оценить ее социальную значимость, а также развить профессионально значимые свойства и качества личности студента, необходимые для его собственной учебной и будущей педагогической деятельности.

Список литературы:

1. Полат Е.С. Метод проектов: типология и структура / Полат,Е. // Лиц. и гимназ. образование. - 2002. - №9.-С.9-17. - С. 2002.
2. Собкин В.С., Ткаченко О.В. Студент педагогического вуза: жизненные и профессиональные перспективы. Труды по социологии образования. т. XI-XII. вып. XXIII. — М.: Центр социологии образования РАО, 2017.

POLITICAL SCIENCES

УДК: 323.272:329.17
С41

РЕВОЛЮЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІСТСЬКОЇ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛІЗМУ

Сич О. М.

*Кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Україна, м. Івано-Франківськ*

РЕВОЛЮЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕРНИСТСКОЙ ИСТОРИИ НАЦИОНАЛИЗМА

Сыч А. М.

*Кандидат исторических наук, доцент,
профессор кафедры публичного управления и администрирования,
Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа,
Украина, г. Ивано-Франковск*

REVOLUTIONARY COMPONENT OF THE MODERNISTIC HISTORY OF NATIONALISM

Sych O. M.

*PhD in history, Associate Professor,
Professor of the Department of Public Administration and Local Government,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Анотація:

В статті автор досліджує революційну складову історії націоналізму у його модерністському трактуванні в період від Французької революції і до сьогоднішнього дня. В якості методологічної бази використовує напрацювання відомих європейських та американських дослідників у цій сфері Е. Сміта, Е. Гелнера, Р. Брюбейкера, Р. Шпорлюка. Особливу увагу зосереджує на революційних процесах в постсовєтському просторі. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що революційність є іманентною сутністю націоналізму.

Аннотация:

В статье автор исследует революционную составляющую истории национализма в его модернистской трактовке в период от Французской революции и до сегодняшнего дня. В качестве методологической базы использует наработки известных европейских и американских исследователей в этой сфере Э. Смит, Э. Гелнера, Р. Брюбейкера, Р. Шпорлюка. Особое внимание сосредоточивает на революционных процессах в постсоветском пространстве. Проведенный анализ позволяет сделать вывод, что революционность является имманентной сущностью национализма.

Abstract:

In the article, the author investigates the revolutionary component of the history of nationalism in the framework of its modernist interpretation from the French Revolution till nowadays. The works of well-known European and American researchers in this area, A. Smith, E. Gellner, R. Brubecker, R. Szporluk, are used as a methodological basis. Special attention is given to the revolutionary processes on the post-Soviet space. The analysis made allows to conclude that revolutionism is the immanent essence of nationalism.

Ключові слова: націоналізм, модерністська історія, нація, національна ідентичність, національна держава, революція.

Ключевые слова: национализм, модернистская история, нация, национальная идентичность, национальное государство, революция.

Keywords: nationalism, modernist history, nation, national identity, national state, revolution.

Перманентні революційні процеси в національних державах, що постали на постсовєтському просторі та посилення ролі в них місцевих націоналістичних рухів відбуваються на тлі загальноєвропейської тенденції «правління» політичного життя – як в країнах «нової», так і «старої» Європи. Для перших це виглядає закономірним явищем у

контексті триваючого процесу постопукаційного відновлення повноцінної національної державності, у якому праві політичні сили закономірно відіграють вагомий роль. Однак праві рухи отримують вагомий успіх і в країнах Західної Європи, в яких становлення націй-держав відбулося ще в попередні століття і здавалось би не існує тієї загрози

національним ідентичності та державності, які зазвичай активізують місцеві націоналізми. І навіть більше – праві рухи Європи активізуються не тільки в парламентських, але й в революційних формах політичної боротьби. Намагання Каталонії здобути незалежність від Іспанії в 2017-му, цьогорічна радикалізація її прихильників, так само як і радикалізація правих у Німеччині яскраве тому свідчення. Такі процеси актуалізують потребу глибокого вивчення різних аспектів сучасного націоналізму, а зокрема проявів його революційного потенціалу і історичній ретроспективі.

Отже, об'єктом цього дослідження є націоналізм, а предметом – революційна складова його історії.

Сьогодні в політичній науці країн постсовєтського простору дослідження тематики націоналізму ще не набули достатнього високого рівня. Причинами для цього є як історична пам'ять про ексцеси періоду Другої світової війни, так і стереотипи совєтської антинаціоналістичної пропаганди. З одного боку, в післявоєнний період тематика націоналізму піддавалася тотальному замовчуванню на Заході, а з іншого – ще більш тотальній та агресивній пропаганді він був підданий в ССРСР і на всьому просторі окупованих ним після Другої світової війни країн Центрально-Східної Європи. Однак з початком процесів «етнічного відродження» 60-70-х років ХХ ст. в розвинутих країнах Заходу, а наприкінці 1980-х років і революційних процесів в країнах Центрально-Східної Європи націоналізм став реальністю політичного життя, а отже й об'єктом наукового аналізу. В західних країнах створюються асоціації досліджень етнічності і націоналізму, викладаються відповідні курси в університетах, видаються журнали та фундаментальні монографії. Ця галузь наукових досліджень сьогодні збагачена працями Е. Сміта, Е. Гелнера, Б. Андерсона, Р. Шпорлюка, Р. Брюейкера, М. Гібернау, Д. Шнаппер, Д. Лангевіше та ряду інших європейських і американських науковців.

В сучасній українській політичній науці також існує вже достатня маса досліджень і видань антологічного характеру, які дозволяють говорити про перспективи глибокого наукового вивчення феномена націоналізму. Декілька видань витримала загальна антологія націоналізму під редакцією О. Проценка та В. Лісового й побачила світ антологія українського націоналізму в двох томах під редакцією В. Рога. Найбільш системно існуючі теорії нації та націоналізму в однойменній роботі опрацював Г. Касьянов. Аналізу сучасного стану українського націоналізму присвячені дослідження Е. Андрущенко, І. Загребельного, В. Кулика, Ю. Михальчишина, В. Панченка. Ряд праць на вказану тему опублікував також автор статті.

В той же час, в дослідженнях націоналізму недостатньо розкрито залишається тема революційності як іманентно притаманної йому сутності. А тому завданням цієї статті є аналіз революційних проявів націоналізму протягом його історичного розвитку. Зважаючи на поліморфний характер націоналізму та широкий спектр його парадигм і

трактувань, у цій статті обмежимося до модерністського трактування націоналізму як ідеології та політичного руху.

Революційна складова доктрини націоналізму проаналізована нами в окремому дослідженні. А тому лиш коротко зауважимо, що ряд його дослідників, незважаючи на відмінність їхніх теорій щодо походження націоналізму, вважають таку його характеристику притаманною вже з природи самого виникнення. Так, Е. Сміт, засновник міждисциплінарної галузі досліджень націоналізму та його етносимволічної парадигми, вперше сформулював основні положення доктрини націоналізму і ті його завдання, які з неї випливають – захист національної ідентичності, досягнення національної єдності та автономії. Формою вираження останньої може бути як суверенна територіальна держава, так і часткове місцеве чи федеральне самоврядування, а досягнення такого завдання значною мірою передбачає революційний шлях його реалізації [10]. Натомість Е. Гелнер, найвідоміший представник модерністської парадигми націоналізму, його виникнення взаємоузалежне із виникненням індустріального суспільства і наділяє націоналізм завданням поширення в ньому «високої культури» та руйнування підвалин старого суспільства, а отже і природним революційним потенціалом [2]. В свою чергу Р. Шпорлюк, теорія якого базується на «українському проекті», процес виникнення націоналізму розглядає у контексті імперології і трактує його як силу, спрямовану на підірив та ліквідацію імперій, а отже вважає націоналізм головною модернізаційною силою народів, які не мають власної держави [13].

Модерністська історія націоналізму як політичного руху є по суті історією революцій. Для зручності викладу абстрагуємося від значної кількості різноманітних теорій, трактувань і дискусій щодо історіогенези націоналізму, географічної локалізації його перших проявів та основних етапів становлення. В цьому контексті слід погодитися із висновком українського дослідника Г. Касьянова, що хоч різні автори вказують на ті чи інші передвісники націоналізму в різних країнах і датують його народження в межах достатньо широко періоду протягом XVI ст. – XVII ст., проте, «коли йдеться про “епоху націоналізму”, про період, коли він змінив обличчя світу й людського суспільства, стає очевидним, що цей період розпочався Французькою революцією» [4, с. 243, 232-233].

Саме в ході Французької революції був створений той зразок національної держави, який потім став моделлю для інших європейських націй. Причому французи не обмежилися пасивною роллю моделі, але достатньо контраверсійно сприяли її поширенню. Як відмічає Р. Шпорлюк, вони не тільки подали приклад іншим, а й посприяли поширенню та розвитку націоналізмів прямим військовим і політичним впливом на Німеччину, Італію, Польщу тощо. В деяких країнах, як от у Польщі, підтримували місцеві профранцузькі націоналізми, ще в інших провокували антифранцузькі націоналізми, що «відрізнялися від старосвітської недовіри до

іноземців чи династичного роялізму дореволюційних часів» [13, с. 93].

Стрункий виклад загальноприйнятої модерністської історії націоналізму пропонує Е. Сміт. Відповідно до неї націоналізм зародився в останній чверті XVIII ст. і його становлення відбувалося протягом сорока революційних років, починаючи від поділу Польщі, Американської та Французької революцій й аж до антинаполеонівських реакцій в Ірландії, Іспанії, Росії та Німеччині. За їхнім зразком національні повстання у Сербії і Греції вже піднялися проти Османської імперії. В цей період отримують незалежність Греція та Бельгія. Починаючи з 1810 р. креольські еліти під гаслами революційної Франції також досягають успіхів у боротьбі проти Іспанської імперії та засновують ряд національних держав у Латинській Америці. Принаймні з 1820 рр. на думку Е. Сміта ці національні рухи набирають чітко вираженого націоналістичного характеру [10, с. 83, 107-108].

На цей же час припадає і невіддалене польське повстання проти російського царизму, що відбувалося в т. ч. і на території України. Загалом, «польське питання» дослідники націоналізму вважають однією із найважливіших подій в історії його становлення. Адже європейська нація, яка втратила державу, задля власного самозбереження включила механізми максимального захисту ідентичності. Польський націоналізм надихав нації на війни та повстання в боротьбі за незалежність в 1794, 1807, 1809, 1830 рр. В XIX ст. Польща була найвідомішим прикладом нації, яка змагалася за свою свободу. В питанні націєтворення поляки залишили далеко позаду не тільки росіян, але й німців, націоналізм яких, за твердженням Р. Шпорлюка, порівняно зі здобутками поляків, носив переважно інтелектуальний характер. Цей фактор вагомо впливав і на процес націєтворення та формування «західного виміру» сусідніх українців. Тим більше, що навіть після втрати державності, польська шляхта й надалі панувала над українським селянством, контролюючи виробничі та культурно-інформаційні відносини [13, с. 341, 343].

Аналізуючи становлення націоналізму в контексті розвитку і поетапної зміни доаграрної, аграрної та індустріальної стадій розвитку суспільства та ототожнюючи «епоху націоналізму» із останньою з них, Е. Гелнер подає своє бачення етапів його розвитку у цій стадії в залежності від можливостей виконувати свою місію щодо поширення в ньому «високу культуру». Причому кожен наступний етап додає йому міру радикальності. Перший етап гелнерівської генези націоналізму в цілому накладається на класичний період його становлення. Він умовно називає його «Віденським варіантом» в честь Віденського конгресу 1814-1815 рр., бо саме той після наполеонівських воєн перекроїв карту європейського континенту, не надто переймаючись етнічним принципом. Е. Гелнер скептично оцінює рівень національної свідомості тодішніх європейських спільнот, зауважуючи, що вони «були націями в собі, але ще не стали нацією для себе».

Відповідний був і рівень націоналізму: «Націоналізм ще не підвів голови, він ще не міг кинути виклик рішенням володарів Європи». В той же час дослідник в притаманній йому афористичній манері застерігає перед його радикалізацією в наступному етапі: «Зміну націоналізму ще не помітили, але вона вже проникла до саду» [2, с. 232-235].

Подібно до Г. Кона, який відповідно до різних шляхів формування націй розрізняє їх західноєвропейське (як політичних, громадянських) та східноєвропейське (як культурних, етнічних) розуміння [9, с. 629-633], Е. Сміт також поділяє нації на два типи – громадянсько-територіальну і етнічно-генеалогічну, вважаючи, що вони формувалися двома відмінними шляхами. Одна – шляхом бюрократичної інкорпорації державою розрізнених етносів в одну національну спільноту, а інша – через народну культурну мобілізацію. Відповідно до них він розрізняє і два види націоналізму – територіальний та етнічний [11, с. 130]. В контексті загальної модерністської історії націоналізму вчений окремо виділяє три хвилі розвитку етнічного націоналізму й кожна з них також по суті є проявом його революційного потенціалу.

Перша із них тривала від початку і до кінця XIX ст. Цей час вчений називає «класичним періодом етнічного самовизначення» і його головні центри знаходилися у Східній Європі та на Середньому Сході. Національні рухи за самовизначення були спрямовані проти багатонаціональних Габсбурзької, Російської та Османської імперій і в процесі становлення націоналізмів виконували подвійну роль: з одного боку виступали як «збудник “офіційного” імперського націоналізму», а з іншого – як відповідь йому [11, с. 131]. «Мовні націоналізми», як про це зазначає відомий американський політолог Г. Кіссінджер, зробили ці імперії вразливими до внутрішнього тиску та до претензій сусідів, які заявляли про національні зв'язки зі складниками імперії [6, с. 59]. Спочатку в 1848 р. Європою прокотилася революційна «весна народів», а потім в останній третині цього століття революція вже охопила ряд націй Східної та Північної Європи – чехів, словаків, румунів, болгар, литовців, фінів, норвежців. Тоді ж вона перекинулася і за її межі – в Японію, Індію, Вірменію, Єгипет. До поч. XX ст. також проявилися турецький, арабський, перський, бірманський, яванський, філіппінський, в'єтнамський, китайський та африканські націоналізми. Е. Сміт підсумовує, що «у тридцятих-сорокових роках XX ст. по всій землі годі було шукати закуток, якого б не зачепила хвиля націоналізму». Саме на той час припадає найвище піднесення європейських націоналізмів [10, с. 83-84].

У гелнерівській періодизації модерністської історії націоналізму цей період позначений, як другий етап і «Епоха Іредентизму» (від *irredento* – незвільнений), що тривала «від Відня до Версалу» (мова про Версальський мирний договір 1919 р., підписаний після завершення Першої світової війни). Аналізуючи тогочасні революційні події на Балканах і вибух націоналізму в цьому регіоні, Е. Гелнер сам визнає, що їх нелегко поєднати із його

теорією походження націоналізму. Адже, всупереч його тезі про взаємозалежність процесів виникнення націоналізму й індустріалізації, Балкани перебували на відсталому рівні аграрних суспільств. Вихід із цієї теоретичної пастки вчений знаходить у накладенні один на одного двох різних процесів – боротьбу регіональних еліт аграрного світу проти ослабленої центральної влади і національно-релігійне протистояння між ними. Адже владу у цьому регіоні представляли мусульмани, а пригноблені народи були християнами. В такому разі бунт окраїнних ватажків набирив ідеологічного характеру й, відповідно, «якщо протистояння відбувається не лише між претендентами на владу і тими, хто її має, а й між різними етнічними групами – націоналізм не за горами» [2, с. 235-237].

Після першої хвилі поширення етнонаціоналізмів і їх революційного натиску європейська система, зведена у Відні, по великому рахунку втрималася. Більшість слов'ян багатонаціональної Австро-Угорської імперії покращень свого становища не відчували. Винятком стали угорці після угоди 1867 р., якою було засновано австро-угорський дуалізм управління імперією. Однак, хоч націоналізм цього разу і отримав поразку на політичному полі, але він тріумфував в ідеологічній царині. З цього приводу Е. Гелнер яскраво резюмує: «В 1815 р. націоналізм не те що зневажали – його просто не помічали. У 1914 його не лише не можна було не помітити – його вже сприймали як даність. ... У 1918 р. націоналізм як принцип політичної легітимності вважався настільки ж природним, наскільки у 1815 р. він був неважливим» [2, с. 237-238].

Друга хвиля етнічних націоналізмів на думку Е. Сміта охопила протягом першої половини ХХ ст. заморські території європейських колоніальних імперій в Азії та Африці [11, с. 131]. Подібно до них в активну фазу боротьби за національне визволення та побудову власної держави вступає і український націоналізм. І саме на цей час припадає його найвище піднесення. Щоб зрозуміти, чому він випав із класичного перебігу модерністської історії європейських націоналізмів і значно пізніше вийшов на арену політичної боротьби, доречно буде на історичну періодизацію Е. Сміта накласти думки Е. Гелнера щодо нерівномірного розвитку націоналізмів у різних регіонах світу та його поділ Європи на «часові зони».

Він їх розташовує, послідовно просуваючись із Заходу на Схід, за критерієм метафоричного поєднання «в шлюбі» держави та культури. До першої дослідник відносить європейське Атлантичне узбережжя, де такий «шлюб» існував задовго до «епохи націоналізму». Єдиним винятком у ній було утворення республіки Ірландія. Друга зона накладається на історичну територію Священної Римської імперії. І німці, й італійці ще задовго до епохи модернізму володіли «високою культурою», однак на їх територіях панувала політична роздробленість. А отже в цій зоні націоналізм мав виконати не визвольну, але об'єднавчу місію і тому, за твердженням Е. Гелнера, він носив лагідний та союзницький до лібералізму характер. Центральними

осередками такого націоналізму відповідно стали Пруссія та П'ємонт. Натомість у східнішій, третій зоні, націоналізм вже мав вроджено насильницький характер. На думку автора, міжетнічних ексцесів тут за визначенням не можна було уникнути. Адже у Східній Європі не було національних держав, а національні культури носили строкатий і нечітко розмежований поміж собою характер. По великому рахунку, творити потрібно було одне й друге. А тому вчений фаталістично підсумовує, що «за умов, які панують на Балканах, Кавказі, у басейні Волги, більшості території Середньої Азії і в багатьох інших регіонах світу, створення культурно-однорідних національних держав за історичними вимогами і правилами, які формулює теорія націоналізму, можливе лише шляхом етнічної чистки» [2, с. 243-249].

Достатньо влучною щодо України та держав-сусідів є характеристика четвертої зони. Від третьої вона відмежована тільки тим, що «тут певний час панував більшовизм». Саме окреслення меж зони має динамічний характер, бо після 1945 р. вони разом із наступом Червоної армії відсунулися на захід – в країни, де насильно був встановлений комуністичний режим. В рамках загальної еволюції націоналізму автор вважає, що він в цій зоні порівняно «нормально» перебув «віденський» та «іредентистський» періоди. Однак наприкінці Першої світової війни три імперії, які поділили між собою Східну Європу, зникли з мапи Європи. Про те в скорому часі одна із них (автор має на увазі Росію-СССР) відновилася із новим політичним класом та новою і безжальною ідеологією й впродовж свого існування жорстоко придушувала націоналізми. Й оскільки на час написання праці комуністичний режим у цій «часовій зоні» перестав існувати, автор в контексті своєї теорії про різні етапи розвитку націоналізму задається питанням, чи він після проходження двох перших етапів і насильно впровадженої перерви повернеться до «нормального» проходження третього-четвертого-п'ятого етапів? Й чи тут виникнуть численні слабкі і недосвідчені національні держави, які в тому числі вдаватимуться і до етнічних чисток, а чи слід очікувати загального послаблення етнічного чинника в політиці [2, с. 249]?

Для кращого розуміння характеру таких запитань доцільно завершити короткий виклад Гелнерового трактування етапів розвитку націоналізму. Третій із них він називав «епохою Версаль і Вілсона». При цьому вчений мав на увазі міжнародну систему, збудовану у Версалі відповідно до принципу національного самовизначення. Вона була надзвичайно хистою, нові національні держави перейняли від своїх попередниць-імперій несправедливу політику щодо національних меншин, допускали такі ж несправедливі розмежування, що краяли навпіл окремі нації, а в своїй політиці були близькі до етнічних чисток. А тому, коли «прийшли Адольф і Йосиф, система впала зі сміховинною легкістю». Четвертий етап автор красномовно називає «Етнічна чистка». Згідно за-

садничого націоналістичного принципу національна та політична одиниці мають бути тождесними і автор вказує два альтернативні шляхи досягнення такого стану – або поступового й органічного розвитку, або етнічних чисток. Перший він демонструє на прикладі Франції, консолідована національна спільнота якої поступово сформувалася із численних етнічних груп – галлів, бретонців, франків, бургундців, нормандців, романців тощо. Однак при цьому зауважує: «Проте французам було дано тисячу років, щоб досягти цього. А що робити молодим “націям, які поспішають”, яким треба творити однорідну культурно-державну одиницю зараз, які не можуть чи не хочуть чекати, доки відбудеться це повільне, тривале забуття і зникнення відмінностей». П'ятий етап Е. Гелнер не менш красномовно називає «Пом'якшення націоналізмів», вважаючи, що в розвиненому індустріальному суспільстві знижуватиметься інтенсивність етнічних почуттів. Щоправда, географічно таку зону пом'якшення він розташовує у Західній і частині Центральної Європи [2, с. 238-242].

Повертаючись до другої хвилі поширення етнонаціоналізмів згідно концепції Е. Сміта, відзначимо, що національні рухи Азії та Африки, як і їхні європейські попередники, виступали за цілковите відокремлення від колоніальних держав. Відмінність полягала в тому, що поряд з колоніальною державою вони однаковою мірою вороже трактували і її постколоніального наступника. Така держава хоч і мала претензії на автохтонність, але своїми діями демонструвала «чужоземне втручання, або ярмо», оскільки допускала нівелювання традиційних культурних цінностей [11, с. 131].

У цьому випадку проступають деякі паралелі із тією на перший погляд парадоксальною постколоніальною ситуацією, коли націоналісти в державах постсовєтського простору часто перебувають в опозиції до них. Насправді, як на це влучно вказує Е. Сміт, у таких конфліктах з державою етнічні націоналізми увиразнюють контраст між нею та нацією. Держава виступає найкращою формою самоорганізації нації й інструментом її самозбереження та розвитку, але вона є похідною від неї і не може собою підміняти націю. Причиною виступів етнічних націоналізмів Азії та Африки проти постколоніальних держав є обстоювання ними права на збереження власної ідентичності. Адже часто ці держави створювалися адміністративним шляхом через інкорпорування до свого складу різних етнічних груп і своєю політикою виражають інтереси домінуючої етнічної групи. В результаті така політика держави загрожує ідентичності її меншарним етнічним складовим. А тому їхні націоналізми «мобілізують окремі етнічні спільноти в ім'я уярмлених і зневажених, але незамінних культурних цінностей, яким загрожує загибель під тиском модернізаційних чинників і бюрократичної держави, яка своєю чергою служить інтересам панівної етнічної спільноти та її еліти» [11, с. 131].

Очевидно, підстави, які спонукають націоналістів на постсовєтському просторі опонувати власним державам, є відмінними від описаних

вище. Вони лежать у тій площині постколоніального формування національної ідентичності, яку Р. Брюейкер описує як боротьбу «тріади націоналізмів» на цьому просторі – російського «вітчизняного» націоналізму, «націоналізаційного» націоналізму країн-нащадків та націоналізму меншин нової російської діаспори [1, с. 78].

Прикладом можу слугувати ситуація в Україні. Користуючись законодавчо закріпленими після розпаду ССРР преференціями, російська етнічна меншина в Україні, що ще донедавна належала до панівної метропольної нації, при могутній підтримці «материкової» вітчизни і владного українського політичного класу, переважно сформованого в атмосфері російської ментальності, всі роки Незалежності намагалася зберегти домінуюче становище у відновленій державі й стати етнічним ядром української політичної нації. В результаті витворилася ситуація, яку націоналістична публіцистика об'ємно вбирає у фразу «Україна незалежна від українців» [3, с. 292]. Закономірно, що українські націоналісти також, подібно до постколоніальних етнічних націоналізмів Азії та Африки вступають у протистояння з державою, яка допускає такий стан речей.

До слова кажучи, аналогічні причини заставляють активізуватися етнічні націоналізми і в сучасних промислово розвинених державах Заходу. І хоча після Другої світової війни тема націоналізму у Європі була піддана тотальному замовчуванню, однак т. зв. «етнічне відродження» 60-70-х років ХХ ст. охоплює ряд європейських та північноамериканських регіонів. Місцеві політичні еліти були знеацька заскочені цим явищем. «Можливо ми стали жертвами омани: вогні націоналізму ніколи не були погашені, їх лише тимчасово усунуло з поля зору усвідомлення їхніх жахливих наслідків. Навіть на Заході етнічний націоналізм зберігся під тонким шаром соціал-демократії й лібералізму», – розмірковував з цього приводу Е. Сміт [12, с. 78].

Вчений називає цей час початком третьої хвилі етнонаціоналізмів. Першими її проявами стали етнічні рухи за автономію квебекців Канади. Представники різного роду вільних професій – як юристи, лікарі, журналісти, вчителі, інженери, фармацевти тощо – почали агітувати за визнання французької мови в усіх сферах суспільного життя та домагатися для неї прав нарівні з англійською. Врешті вони здійснили те, що стало відомим як «тиха революція» початку 1960-х і, на переконання Е. Сміта, вже практично були за крок до вимоги повної етнічної автономії та етнічного відокремлення [12, с. 106-107].

Дещо пізніше активізувалися ті етнонаціоналізми Західної Європи, які своїми витокami сягали ще довоєнних часів і навіть 80-х років ХІХ ст. – каталонський, баскійський, бретонський, шотландський, валлійський, фламандський. Їхні учасники та вимоги були майже ідентичні – переважно технічна інтелігенція, підтримана підприємцями й комерсантами, очолила протести проти централізованої західної національної держави, апелюючи до

усної народної культури, політизуючи її та висловлюючи бажання домогтися етнічної автономії. І хоча мало які із них, на відміну від східноєвропейських націоналізмів передвоєнного періоду, довели до логічного кінця свої ідеали, але їх характеризувало те ж бажання – «оновити зневажену культуру й спільноту» [12, с. 102].

Третя хвиля етнонаціоналізмів спочатку охопила тільки названі вище промислово розвинуті країни Заходу, але з часом сягнула Югославії, Румунії, Польщі та Советського Союзу. Так видається, що цей процес виглядав не мозаїкою окремих явищ, пов'язаних лишень спільними зовнішніми ознаками, але й мав цілісний і лінійний характер. Тема впливу західних етнонаціоналізмів періоду «етнічного відродження» 60-70-х років ХХ ст. на майбутній перебіг революційних процесів в країнах колишнього «соціалістичного табору» ще потребує детальнішого вивчення, але є підстави говорити принаймні про його наявність. Так, зокрема, чільний член української націоналістичної еміграції С. Ленкавський фіксував зусилля представників «Фламандського комітету солідарності зі Східною Європою» та «Фламандського руху за підтримку національних меншин» інформаційно проврати т. зв. «залізну завісу» й домогтися прямого спілкування з представниками різних націй в СРСР, поширюючи серед них західні видання та листівки. При цьому він відмічав, що з аналогічними місіями їхні члени вже відвідували Північний Ірак та Іспанію, підтримуючи там відповідно визвольний рух курдів та автономний рух басків [7, с. 111-112].

Наприкінці 80-х – поч. 90-х років ХХ ст. простір Центрально-Східної Європи, що був опанований післявоєнною російсько-советською окупацією, вибухнув націоналістичною революційною енергією – спочатку Польща, потім прибалтійські республіки, Україна, Закавказзя та Середня Азія. Як пише Е. Сміт, «карту Європи було ще раз розкраяно переважно, вздовж ліній наявних етнонаціональних розломів» [10, с. 112].

Цей процес не був одномоментним політичним імпульсом, а носив безперервний характер й тривав протягом всього періоду цієї окупації. Від закінчення Другої світової війни і до середини 50-х років підпільна національно-визвольна боротьба проти советського режиму тривала в Україні. Пізніше естафету спротиву перебрали західні країни – у 1953 р. вибухнув робітничий страйк у Східній Німеччині, а потім настали Угорська революція 1956 р. та Празька весна 1968 р. Однак, на переконання Р. Шпорлюка, вирішального ідеологічного удару советському домінуванню на цьому просторі завдала саме Польща. «Починаючи з робітничих страйків у Познані (1956), Гданську (1970), Радомі (1976) і знову у Гданську (1980) і закінчуючи зародженням багатомільйонного руху “Солідарність”, польські робітники фактично розвіяли найголовніший міф радянського комунізму – міф начебто створеної ним “пролетарської держави”», – писав він [13, с. 274-275]. Американський дослідник П. Кені також вважає, що «Польща була школою опозиційності» [5, с. 163].

Й хоча Е. Сміт пов'язує процеси «етнічного відродження» 60-70-х рр. ХХ ст. в індустріально розвинених країнах Заходу із революційними процесами в Центрально-Східній Європі, які призвели до розпаду т. зв. «соціалістичної системи» і краху її епіцентра Советського Союзу, в одну цілісність, але сам же і відзначає, що між ними була суттєва відмінність. Перші виступали за культурну, соціальну й економічну регіональну автономію в межах існуючих держав. Натомість націоналістичні рухи під советською окупацією мали виразно сепаратистський характер. А тому Е. Сміт вважає їх ближчими до «класичного» націоналізму ХІХ ст. Такої відмінності спочатку не зауважили на Заході й «антикомуністичні рухи в Східній Європі 1989 р. попервах трактували як західні рухи політичного та економічного лібералізму, аж поки усвідомили, якої сили набрали націоналістичні аспекти народної мобілізації» [11, с. 145-146, 151].

В той же час націоналістична опозиція в цих країнах своїм корінням сягала ще 40-х років і навіть у жевріючому стані не припиняла свого існування протягом всього періоду советської окупації. Її головна увага зосереджувалася на збереженні національної ідентичності та відновленні державного суверенітету. Якщо про перше вдавалося дбати протягом всього цього часу, зокрема і завдяки національним емігрантським спільнотам, то відновлення національної державності стало можливим наприкінці 1980-х років – в час краху комуністичної системи. Націоналістичні рухи в країнах Центрально-Східної Європи розвивалися із різною мірою інтенсивності. Американський історик і дослідник цих процесів П. Кені вважає, що найбільше значення вони мали для перебігу революційних процесів в Україні та Словенії. «Націоналістична опозиція мала найбільше значення в Україні, де Українська Гельсінська спілка вказала дорогу іншим, та в Словенії, де 1981 р. група інтелектуалів заснувала журнал “Nova revija”, що встановив форми опозиції, ґрунтовані на словенській національній культурі» [5, с. 33].

Однак на цьому національно-визвольні революційні процеси на просторі, колонізованому і окупованому Російською імперією Романових та її спадкоємицею новітньою російською імперією СРСР та сучасною Російською Федерацією не припинилися. В часі вони зміщувалися в залежності від до того, як ближче просувалися до її імперського ядра. Якщо Російську імперію під трансформованою назвою СРСР станом на 80-ті роки ХХ ст. уявити у вигляді трьох концентрованих кіл, то третє (зовнішнє) коло охоплюватиме окуповані в результаті Другої світової війни держави Центрально-Східної Європи, друге (зовнішнє) – квазідержави в складі СРСР зі статусом т. зв. «союзних республік», які більшовицька Росія зуміла втримати у сфері свого впливу після краху імперії Романових чи інкорпорувати до початку Другої світової війни і перше коло («внутрішня імперія») – колонізовані історичною Московією народи, які з різним адміністративним статусом перебували у складі власне Російської «союзної республіки».

Так от, національно-визвольні революційні процеси в окупованих країнах Центрально-Східної Європи відбулися наприкінці 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. В національних державах, що постали на постсоветському просторі, вони розтягнулися значно довше, тривають донині і це, очевидно, залежало від часу їхнього перебування у складі СРСР та рівня інкорпорації імперським центром місцевих еліт.

Після розпаду СРСР Росія зберегла контроль над «внутрішньою» імперією і, модернізувавшись, відновила політику «збирання земель». Аналізуючи цей процес, член-кореспондент НАН України М. Михальченко так подає оновлену модель Російської імперії: «Ее суть в том, чтобы Россия взяла под контроль большую часть постсоветских республик, оставив их формально независимыми, как когда то бывшие страны “социалистического лагеря”. Эти полукOLONIALНЫЕ государства будут сами себя содержать, а Россия будет контролировать их экономику путем покупки наиболее привлекательных предприятий, банков и политику» [8, с. 198]. Аби й надалі втримувати нові національні держави у сфері свого впливу, Росія застосовувала різного роду методи, які останнім часом отримали назву «гібридного впливу». Придатним ґрунтом для цього було те, що їхні національно-державні еліти, трансформовані під час розпаду СРСР із колишніх представників місцевих компартійних колоніальних адміністрацій, свого часу були сформовані в російському культурно-ментальному середовищі й прив'язані до імперського центру множиною невидимих вуз.

Революційні намагання визволитися від російського неоімперського впливу регулярно і по чергово стрясають національні держави постсоветського простору. Т. зв. «кольорові революції» в Грузії (2003 р.), Україні (2004 р.), Киргизстані (2005 р.), Узбекистані (2005 р.), Молдові (2009 р.), їхні спроби у Білорусі (2006 р.) та Вірменії (2008), повторні революції в Україні (2013-2014 рр.) та Киргизстані (2010 р.) є тому яскравим свідченням. До слова кажучи, вони ведуть свій генезис ще від революційних процесів кінця 80-х р. ХХ ст. на теренах Центрально-Східної Європи і навіть переключуються символікою. Так, при згадці про українську Помаранчеву революцію 2004 р. відразу напрошується паралель до відомої у 1987-1989 рр. в Чехословаччині «Помаранчевої альтернативи» [5, с. 18]. Очевидно, що в усіх цих революційних процесах активну участь беруть місцеві націоналістичні сили. Сучасна Російська Федерація, як і кожна класична імперія модерного періоду історії, є викликом для тих націй, яких вона позбавляє можливості мати повноцінну національну державу та стимулом для зростання їхніх націоналізмів.

Паралельно з «кольоровими революціями» на постсоветському просторі відбувалися такі ж революції і в інших країнах, як от в Лівані (2005 р.) і Тунісі (2011). Системний революційний характер носить процес активізації правих рухів у різних

країнах Європи й отримання ними суттєвих політичних результатів та присутності у владі внаслідок застосування парламентських форм боротьби. Наведені факти спонукають уточнити теорію Е. Сміта щодо поширення етнонаціоналізмів у Європі, зфрагментувавши пропоноване ним бачення «третьої хвилі» на декілька окремих часово-просторових явищ. Однак ця тема вже виходить за межі нашого дослідження і є предметом окремого аналізу.

Таким чином, проаналізувавши модерністську історію націоналізму можна прийти до висновку, що її неодмінною складовою є революційні процеси і революційність є іманентною сутністю націоналізмів. Вони активізуються тоді, коли національна спільнота позбавлена можливостей для реалізації права на власну державність, або ж виникають загрози такій державності чи базовим рисам національної ідентичності. Дослідження відкриває перспективу вивчення проявів революційності націоналізму в сучасних політичних процесах.

Список літератури:

1. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі / пер. з англ. О. Рябов. Львів : Кальварія, 2006. 280 с.
2. Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм / пер. з англ. Г. Касьянов. Київ : Таксон, 2003. 300 с.
3. Загребельний І. Орієнтири спротиву: Збірник статей. Ужгород : Гражда, 2016. 360 с.
4. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
5. Кені П. Карнавал революції. Центральна Європа 1989 року / пер. з англ. А. Портнов, Т. Портнова. Київ : Критика, 2006. 472 с.
6. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / пер. з англ. Н. Коваль. Київ : Наш формат, 2017. 320 с.
7. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори. Т. 1 / за ред. О. Сича. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 600 с.
8. Михальченко М. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее. Монографія. Киев : ИПиЭНИ имени И.Ф.Кураса НАН Украины. 2013. 340 с.
9. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. 872 с.
10. Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / пер. з англ. Р. Фещенко. Київ : «К.І.С.», 2004. 170 с.
11. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашук. Київ : «Основи», 1994. 224 с.
12. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / пер. з англ. М. Климчук, Т. Цимбал]. Київ : Ніка-Центр, 2006. 320 с.
13. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / пер. з англ. Г. Касьянов, М. Климчук, М. Рябчук, Я. Стріха, Д. Матіяш, Х. Чушаак. Київ: Дух і літера, 2013. 552 с.

VOL 1, No 23 (2018)

Scientific Light (Wroclaw, Poland)

ISSN 0548-7110

The journal is registered and published in Poland.

The journal publishes scientific studies,
reports and reports about achievements in different scientific fields.

Journal is published in English, Polish, Russian, Ukrainian, German and French.

Frequency: 12 issues per year.

Format - A4

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal.

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal.

Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws

Chief editor: Zbigniew Urbański

Managing editor: Feliks Mróz

Julian Wilczyński — Uniwersytet Warszawski

Krzysztof Leśniak — Politechnika Warszawska

Antoni Kujawa — Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Stanisław Walczak — Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki

Eugeniusz Kwiatkowski — Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Marcin Sawicki — Uniwersytet Wrocławski

Janusz Olszewski — Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Karol Marek — Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Witold Stankiewicz — Uniwersytet Opolski

Jan Paluch — Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Jerzy Cieślik — Uniwersytet Gdański

Artur Zalewski — Uniwersytet Śląski w Katowicach

Andrzej Skrzypczak — Uniwersytet Łódzki

«Scientific Light»

Editorial board address: Ul. Sw, Elżbiety 4, 50-111 Wroclaw

E-mail: info@slg-journal.com

Web: www.slg-journal.com